

## КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЦІНОУТВОРЕННЯ В РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

**Коваль С.Ю.** здобувач наукового ступеня доктора філософії спеціальності 051 – «Економіка»,  
Миколаївський національний аграрний університет

Проаналізовано базові концепції ціноутворення в контексті ринкової економіки. Розглянуто сутність базових категорій, таких як: «ціна», «вартість», «ринкова ціна», «ціноутворення». Досліджено різні підходи до ціноутворення в умовах ринкової економіки та зроблено висновки щодо можливостей їх синтезу.

**Ключові слова:** *ціна, ціноутворення, ринкова економіка, вартість, ретроспективний метод.*

Однією з основних категорій ринкової економіки, безперечно, є ринок. Ринок – це багатогранне поняття, яке може бути розглянуте в різних площинах, зокрема, як економічний простір де виникають відносини між суб'єктами ринку з приводу купівлі-продажу товарів. Укладання угод, стосовно отримання прав на будь-який товар, неможливе без встановлення та обґрунтування цін на нього, через що питання ефективного ціноутворення набуває особливого значення.

Походження категорії ціни нерозривно пов'язане з розвитком торгівлі і виникненням перших організованих утворень ринкового типу за часів Давньої Греції та Риму. Так в роботі «Нікомахова етика» Арістотель зазначає, що справедливий товарообмін відповідає природним потребам людей, розширенню їх господарської діяльності та розмаїттю товарів. А вчитель Арістотеля, Платон уперше обґрунтував потребу державного регулювання рівня цін, які б забезпечували ще й помірний прибуток [1].

Посилаючись на історію Римської імперії, слід відзначити важливість Римського права для формування уявлень про ціну, як дефініцію. Так, відомі «хлібні закони» братів Гракхів уперше законодавчо закріпили право незаможних громадян купувати хліб за низькою ціною. Фінансова реформа Діоклетіана забезпечила прийнятні ціни на певні товари, зокрема й на оплату праці, а консенсуальна двостороння угода між покупцем і продавцем епохи розквіту римського права відображала ціни товарів і умови їх постачання, зниження в разі продажу неякісних товарів, повернення та навіть скасування угоди [1].

Підхопили античні ідеї та адаптували їх під реалії свого часу економісти епохи середньовіччя. Найбільш яскравими представниками, серед дослідників цього періоду були Ф. Аквінський та В. Оккам. Під впливом домінуючих, на той час, ідей рівності між людьми, схоластами були сформовані ідеї еквівалентного обміну та «справедливої ціни», які виключали існування прибутку, як такого, через його деструктивний вплив на рівновагу в суспільстві.

Незважаючи на те, що деякі базові поняття про ціноутворення були сформовані античними та середньовічними дослідниками, найбільшого розкриття вони набули в працях представників класичної школи, неокласичної

школи марксистів та їх послідовників. Зокрема, визначною подією, для розвитку концепції ціноутворення стало обґрунтування англійським вченим В. Петті вартісної теорії цін. Він використовує термін «природна ціна», яка в нього і є, по суті, вартістю. Природна ціна певного товару визначається, за Петті, кількістю срібла, на видобуток якого і доставку в Лондон треба витратити стільки ж праці, як і на виготовлення товару. Вартість же товарів, визначена прирівнюванням до вартості срібла, є їх «дійсною ринковою ціною». У. Петті також визначає, що вартість товару зумовлена участю в її створенні праці і землі [2].

Іншого підходу до ціноутворення дотримувався визначний представник класичної економічної школи А. Сміт. На його думку, слід розмежовувати поняття вартості та ціни. У своїй книзі «Дослідження про природу і причини багатства» він виділяє «дійсну» і «номінальну» (або грошову) ціну товару. На думку вченого, дійсна вартість всякого предмета для людини, яка придбала його і яка хоче продати його або обміняти на який-небудь інший предмет, полягає в праці і зусиллях, від яких вона може позбавити себе і які вона може покласти на інших людей. Дійсна ціна є своєрідною центральною ціною, стійким центром, до якого тяготіють ціни всіх товарів [3].

Звертаючи увагу на вітчизняний досвід, неможливо заперечувати, що в основі, звичної нам, концепції ціноутворення, довгий час, лежала трудова теорія вартості К.Маркса. Згідно з марксистською теорією, ціна товару визначається його вартістю. Величина вартості залежить від суспільно-необхідних витрат робочого часу на виробництво певного товару (кількісна характеристика вартості). Якість товару визначає його споживчу вартість [4].

На практиці суспільство зіткнулося з рядом труднощів, які впливали безпосередньо із визначення трудової теорії вартості, зокрема з її кількісною характеристикою. Маркс закладав в поняття суспільно-необхідних витрат робочого часу суспільно-необхідний робочий час, який потрібен для виготовлення якої-небудь споживчої вартості при наявних суспільно-нормальних умовах виробництва і при середньому в певному суспільстві рівні вправності й інтенсивності праці. Такий підхід підняв низку питань, та потребував конкретизації стосовно використання концепції суспільно-нормальних умов виробництва за існування значних відмінностей в кліматичних, природних, ресурсних, економічних особливостей виробництва. Недостатня увага приділялась прибутку, адже, при встановленні цін необхідно враховувати не лише необхідність компенсувати понесені затрати, а й перспективи здійснення розширеного відтворення. За вченням К. Маркса, допускається відхилення цін від вартості, але не описані закони і граничні величини, котрими можна керуватися з цього питання.

Така кількість суперечностей не могла не викликати активну дискусію серед вчених-економістів. Основне завдання цієї суперечки полягало в обґрунтуванні суспільної вартості товарів, та знаходженні тієї моделі ціноутворення, яка б максимально враховувала всі фактори впливу на суспільно-необхідні затрати праці. Проте, замість знаходження єдиної моделі ціноутворення було запропоновано два полярні механізми: «затратний» та «антизатратний». Вчені-теоретики багато років намагались довести, який з

механізмів більш досконалий, але реальність виявилася суворою і показала, що лише затратний принцип здатний до існування в економічному середовищі, оскільки за основний критерій тут приймався вплив ціни на затрати праці.

За сучасних умов існування ринку, ціна на продукцію повинна відображати суспільно-необхідні затрати праці, тобто, ту кількість робочого часу, який витрачається на виробництво продукції при певних суспільно-нормальних виробничих умовах, середнього рівня кваліфікації персоналу та звичайній інтенсивності праці. На цьому етапі слід конкретизувати поняття ринкової ціни та ринкової вартості. Ринкова ціна – це та ціна, яка є загальноприйнятою на ринку, не враховує індивідуальні особливості виробництва, та за якою відбувається реалізація певного виду продукції. Ринкова вартість – це середня індивідуальних вартостей певного виду продукції, які виробляються в окремій галузі товаровиробниками з кращими, середніми та гіршими умовами виробництва. В результаті міжгалузевої конкуренції відбувається вирівнювання норми прибутку і трансформація ринкової вартості в ціну виробництва. Через цю категорії відбувається дія закону вартості, а також, вплив на коливання ринкових цін.

Ще одним фактором впливу на ціни, виступає рівень конкуренції на ринку, адже за наявності монополістичних утворень, ринкові ціни прямують до монопольних цін, і в кінцевому випадку, збігаються з ними. В цьому разі, на дію закону вартості впливає не лише дефініція «ціни виробництва», а і монопольні ціни на ринку.

Враховуючи вищезазначене виникає дилема: з одного боку неможливо досягти остаточного впливу на ціни, саме суспільно-необхідних затрат праці, з іншого виникає питання економічного обґрунтування цін, яке ускладнюють монопольні ціни.

Для подолання цієї проблеми слід нівелювати диспропорції у виробництві певних видів продукції, особливо в тих галузях де конкурентна ситуація наближена до монополії. Таким, чином буде можливість уникнути дефіциту на ринку товарів певних галузей та отримано товари-замінники. Без стимулювання виробництва з боку держави, в цьому процесі також не обійтися. Враховуючи стрімкий розвиток науково-технічного прогресу, притаманного сьогоденню, кожне підприємство має поставити собі завдання знизити собівартість виробництва, через вдосконалення технічної бази та технології виробництва. В перспективі, це призведе до зниження індивідуальних витрат робочого часу кожного окремого підприємства, та підвищить рівень конкуренції в конкретних галузях, що, в свою чергу, віддалить ринкові ціни від монопольних і наблизить до суспільно-необхідних витрат робочого часу.

В умовах інтелектуалізації виробництва основна увага має приділятися споживчій вартості та корисності товару, адже орієнтація на фактичні затрати, на нашу думку, вичерпала себе. Звичайно, повністю відкидати таку концепцію, при нинішньому розвитку ринкових відносин не варто, але основні зусилля варто направити на дослідження теорії корисності та доповнити її, виходячи із науково-технічного прогресу притаманного нашому суспільству.

### **Література:**

1. Андрусь О.І. Основи ціноутворення: теоретичні підходи в контексті сталого розвитку / О.І. Андрусь // Економіка природокористування і охорона довкілля. - 2012. - Вип. №4 (69). - С. 71-78.
2. Петти В. Трактат о налогах и сборах / В. Петти. – М.: Ось-89, 1997. - С. 27-32
3. Адам Сміт. Дослідження про природу і причини багатства народів / Адам Сміт ; О. Васильєв, М. Межевікіна, А. Малівський. - К : Наш формат, 2018. - 736 с.
4. Маркс К. Капитал: критика политической экономии / К. Маркс. - М. : Эксмо, 2012. - Т.3. - гл. L. - С. 948.